

I, napokon, jedanaesta Mikecinova teza koja se odnosi na Marxovu jedanaestu tezu o Feuerbachu. Ona rezimira ukupno Marxovo mišljenje, a koje ne želi biti samo još jedno tumačenje svijeta kao prethodne filozofije, nego prije svega želi biti mišljenje mogućnosti radikalne, tj. revolucionarne izmjene svijeta, iako ni tumačenje svijeta ne isključuje mijenjanje svijeta jer samim tim što »proizvodi oblik svijesti« pridonosi mijenjanju svijeta. Jer kada svijest ovlada masama onda ona postaje materijalna snaga, tj. snaga promjene svijeta (str. 371). A što ta promjena svijeta zapravo znači? Po Marxu to bi značilo svijet koji bi bio primjeren »ljudskoj prirodi«, a pojam promjene u Marxa, kaže naš autor, pretpostavlja mišljenje — činjenje istinske revolucije, kvalitativne izmjene svijeta. A za takvu izmjenu potrebno je cjelovito, kritičko, dijalektičko i antidogmatsko mišljenje kadro da ispituje, rasvjetljava i tumači *ne samo* stanje kakvo jest nego *prije svega* (kurz. V. M.) mogućnosti nadilaženja postojećeg. A nadilaženje postojećeg može se efektuirati samo ako se na njega gleda otvoreno, kritički, bez maskiranja i uljepšavanja.

Vjekosav Mikecin je, dakako, jedan od onih koji su budni i koji, siguran u svoje poštene i sigurne intelektualne stavove, nema potrebe da se zbog karijerizma priklanja praznom verbalizmu, skrivanju iza nerazumljivih i besadržajnih fraziranja. Kao i u ostalim svojim radovima on nam pošteno i otvoreno, jednostavno i svima razumljivo, iznosi svoja razmišljanja i ukazuje na one grube falsifikate marksizma koji su dijamatu poslužili da se tako dugo i uporno održava i proširuje i time nanese velike štete istinskoj revolucionarnoj misli koja se pomalo čisti od nepoželjnih naslaga i negativnih konzekvenca. On se bori za otvorenost marksističke misli i vidi u toj otvorenosti jedini način da se misao razvija zadržavajući u sebi ono što je vodi naprijed i nadilazeći u njoj ono što treba biti nadideno. Kako kaže Rade Kalanj, u Mikecinovim knjigama nigdje nećemo naći linearnu i idiličnu sliku marksističkih ideja. U njega nalazimo samo kontroverze, susrete, i prožimanja ideja. A to je i neophodno jer prave ideje mogu jedino tako i živjeti (str. 11).

Zlata Knezović

KLASA I AVANGARDA — Jugoslavensko iskustvo, I i II svezak, Zagreb 1983, 589 + 753 str.

Trideset godina promjene imena Komunističke partije Jugoslavije u Savez komunista Jugoslavije (1952—1982) kao i održavanje Dvanaestog kongresa SKJ bili su povod priređivačima i izdavaču (Globus — Zagreb) za pripremanje i tiskanje zbornika »Klasa i avangarda — jugoslavensko iskustvo«. Izbor, redakciju i komentare obavili su Mirko Banjeglav i Vjekoslav Koprivnjak, a predgovor je napisao Josip Vrhovec. Zbornik ima dva sveska i sadrži sábrane teorijske radove političara i teoretičara kao i izvode iz najrelevantnijih partijskih dokumenata u razdoblju od spomenutih trideset godina — dakle od početka izgradnje i razvoja samoupravne socijalističke Jugoslavije.

U predgovoru je upozoreno na posebnu značajku zbornika. Naime, u materijalu koji je prezentiran vidljiva je crvena nit autentičnosti jugoslavenske teorijsko-marksističke misli. Očiti su njezino stvaralaštvo, traganje za novim putovima, usko vezano uz revolucionarne promjene društvene zbilje, i njezina utemeljenost na izvornoj marksističkoj spoznaji svijeta kojoj je smisao — da taj svijet mijenja. Iz toga osnovnog obilježja toga zbornika i velikog broja priloga (104) proizašla je i podjela objavljenih materijala na sedam poglavlja:

1. Klasa — avangarda — socijalistička demokracija (1950—1958)
2. Iskustva i vizije Saveza komunista Jugoslavije u borbi za socijalizam (1958—1964)
3. Razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa i nova uloga avangarde (1964—1969)
4. Savez komunista i idejno-političke kontroverze u razvoju socijalističkog samoupravljanja (1969—1974)
5. Savez komunista i ostvarivanje ideje »Slobodne asocijacije proizvođača« (1974—1978)
6. Savez komunista u sistemu socijalističkog samoupravljanja (1978—1982)
7. Šest decenija revolucionarne borbe Saveza komunista Jugoslavije.

Uz djela Josipa Broza Tita koja čine okosnicu edicije u tom zborniku nalaze se i radovi Titovih stalnih suboraca i suradnika — Edvarda Kardelja, Vladimira Bakarića, Borisa Kidriča, Veljka Vlahovića, Milentija Popovića i drugih koji su i sami bili i sudionici i kreatori proteklih događaja: oni su stvarali i definirali jugoslavenski put u socijalizam i time pridonijeli razvoju marksističke teorije u svijetu.

Prirodno je da radovi različitih autora koji su djelovali u rasponu od trideset godina nisu istoga teorijskog nivoa i promišljenosti. Ipak, važno je reći da su svi oni kritički analizirali postignute rezultate i neprestano upućivali na traganje za novim u razvoju samoupravnih društvenih odnosa.

U predgovoru Josip Vrhovec ističe da je dobro što priređivači nisu započeli zbornik sa 1945. godinom, kad se iz rata i revolucije ušlo u mirniji period života i rada, a niti sa 1948. god. kad je došlo do ugrožavanja naše samostalnosti i nezavisnosti, već što je zbornik započet prikazom borbe jugoslavenskih komunista za samoupravljanje i socijalističku demokraciju. S obzirom na razvoj društvenih promjena nakon pobjede oružane socijalističke revolucije i narodno-oslobodilačkog rata u razdoblju od 1945. do 1950. god. postavlja se pitanje zašto ipak i ono nije uvršteno u zbornik.

Poglavlja u zborniku razdijeljena su, kao što se vidi po njihovim naslovima, prema godinama održavanja kongresa Saveza komunista Jugoslavije, odnosno prema značajkama pojedinih faza društvenog razvoja i uloge Saveza komunista u njemu. U posebnom, sedmom poglavlju prezentiran je referat Josipa Broza Tita na svečanoj sjednici organa društveno-političkih organizacija u federaciji održanoj u Beogradu 19. travnja 1979. godine.

Bez obzira na pitanje zašto zbornik nije započeo sa 1945. godinom, početak zbornika sa 1950, odnosno 1952. godinom ima svoje historijsko opravdanje. To potvrđuju i materijali objavljeni u prvom, već spomenutom poglavlju. U njemu je donesena i rezolucija Šestog kongresa KPJ o zadaćama i ulozima SKJ, te poseban prilog, »O narednim zadacima Saveza komunista u borbi za

otklanjanje negativnih pojava u političkom, privrednom i društvenom životu, kao i za otklanjanje slabosti u radu Saveza komunista«. Titov ekspeze 1950. godine (26. lipnja) u Narodnoj skupštini FNRJ u povodu donošenja prijedloga »Osnovnog zakona o upravljanju državnim i privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva« ujedno predstavlja kritiku staljinizma i etatističkog socijalizma. Osim toga, ekspeze J. Broza Tita razrađuje ideju samoupravljanja radničke klase i označuje naš specifični put u socijalizam. Donošenje »Osnovnog zakona o upravljanju državnim, privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva« najznačajniji je historijski čin Narodne skupštine poslije donošenja »Zakona o nacionalizaciji sredstava za proizvodnju«. Taj je zakon formulirao osnovne preduvjete za izgradnju samoupravnog socijalizma. U prilogu »Radnici su sposobni da sami upravljaju svojim fabrikama« Tito je dao objašnjenje prijedloga toga zakona. Uz već prije donijete zakone, tim novim zakonom zapravo je počeo proces velikih društveno-političkih i socijalno-ekonomskih promjena u Jugoslaviji.

Socijalistička demokracija poslije Šestog kongresa SKJ razvijala se u veoma složenim uvjetima, s mnogo otpora i nerazumijevanja, čak je i dio komunista pogrešno protumačio neke odluke Šestog kongresa, smatrajući da nije više odgovoran za daljnji razvitak socijalizma. Kritika staljinizma i etatizma u teoriji i praksi i demokratizacija društva, omogućili su iznošenje različitih gledišta, pa čak i antisocijalistička istupanja koja su bila u suprotnosti s politikom Saveza komunista Jugoslavije. Zbog toga je u zborniku značajno mjesto dobila problematika sukoba sa staljinizmom, odnosno borba protiv njega, i borba za izgradnju vlastitog puta u socijalizam. O toj borbi izvještana je i javnost u inozemstvu. Posebno mjesto u tome imali su istupi istaknutih jugoslavenskih rukovodilaca. Tako je Edvard Kardelj održao 8. listopada 1954. god. u Oslu predavanje aktivu Radničke partije Norveške s temom »Socijalistička demokracija u jugoslavenskoj praksi«. Naime, na Zapadu je bila rasprostranjena pogrešna slika o Jugoslaviji i njezinoj politici, a sastojala se u ovom: do 1948. god. politički i idejno bila je na pozicijama staljinističkog sovjetskog sistema; zbog izraženoga sovjetskog pritiska 1948. god. započela je KPJ borbu protiv birokratizma za obranu demokratizma. Iz toga se izvlačio zaključak da idući tim putem brže ili sporije mora se kretati pravcem klasičnih formi buržoaske demokracije. Kardelj je u predavanju istakao da »sukob nije bio uzrok nego posljedica različitih tendencija u razvitku jugoslovenskog i sovjetskog unutrašnjeg sistema«. Govorio je također o putovima izgradnje socijalizma, izvorima birokratizma, uvjetima za razvoj socijalističke demokracije, ulozi centralnih državnih organa, zborova birača, vijeća proizvođača, organizaciji republičkih i saveznih organa vlasti i ulozi Saveza komunista i Socijalističkog saveza radnog naroda. U spomenutom predavanju Kardelj se nije osvrnuo na teškoće koje su bile na putu socijalističkim naporima, smatrajući da su to samo prijelazne pojave koje ga otežavaju, ali nisu i nepremostive.

Izgradnja društvenih odnosa i razvoj samoupravljanja nakon Šestog kongresa SKJ, pokrenuli su mnoge inicijative što je dovelo do značajnih promjena u sistemu vlasti (godine 1955. uvodi se komunalni sistem). Nakon Staljinove smrti i XX kongresa KPSS došlo je do normalizacije odnosa sa SSSR-om. Međutim vojna intervencija Sovjetskog Saveza u Mađarskoj (24. listopada 1956. godine) i odbijanje delegacije SKJ da potpiše Deklaraciju dvanaest ko-

munističkih i radničkih partija na njihovu savjetovanju u Moskvi (14—16. studeni 1957) opet su doveli do stanovitog zahlađenja odnosa sa SSSR-om. U govoru održanom u Puli (11. studeni 1956) članovima aktiva SKJ iz Istre Josip Broz Tito istakao je značenje jugoslavenske kritike staljinizma i rekao da je riječ o deformacijama koje izviru iz samog sistema postojećih društvenih odnosa, naglasivši da one nisu samo posljedica »kulta ličnosti«.

U drugom poglavlju, koje obuhvaća razdoblje od 1958. do 1964. godine, govori se o promjenama u političkom i društveno-ekonomskom sistemu u razdoblju između šestog i sedmog kongresa SKJ. U tom periodu nastao je niz promjena i u međunarodnom radničkom pokretu i u međunarodnim odnosima. Sve to ukazivalo je na potrebu da jugoslavenski komunisti ponovo načine retrospektivu prijašnjeg puta. Sedmi kongres SKJ bio je u znaku novog programa SKJ, trećeg po redu u historiji Partije. Program je najviše kritike primio od rukovodstava komunističkih partija istočnih zemalja. O tim problemima dali su svoje priloge Vladimir Bakarić, Veljko Vlahović i Edvard Kardelj koji su pisali o novom programu SKJ, o ulozi SKJ u društvu. Analizu kritika upućenih novom programu dao je Najdan Pašić u prilogu »O nekim socijal-demokratskim interpretacijama programa SKJ«, a Vjekoslav Mikecin prikazao je nužnost opredjeljenja za novi program kao uzor borbe protiv dogmatizma.

Treće poglavlje u zborniku govori o razdoblju od 1964. do 1969. godine. Značajan korak u daljnjem razvoju samoupravljanja započeo je Osmim kongresom SKJ. Tada je naglašena potreba takvog razvijanja društvenih odnosa koji će omogućiti transformaciju tadašnjega društvenog sistema u samoupravni sistem. Tendencija kongresa bila je da Ustav iz 1963. godine, poznat kao »Povelja samoupravljanja«, doista postane istinski društveni odnos. Samoupravljanje i međunacionalni odnosi blisko su povezani. Nacionalna ekonomska samostalnost u sadašnjim odnosima nije etatističko-administrativna kategorija, autarhija ni mogućnost za nacionalni egoizam nego kategorija samoupravljanja radnih ljudi. O tim problemima bilo je prilično govora na kongresu, a Josip Broz Tito se u referatu »Uloga Saveza komunista u razvoju radničkog i društvenog samoupravljanja« kritički osvrnuo na jak prodor nacionalizma. O međunacionalnim odnosima i samoupravljanju, koji su u tijesnoj vezi, svoja mišljenja i opažanja dali su i Edvard Kardelj u prilogu »Samoupravljanje i društveno-ekonomski razvoj« i Veljko Vlahović u prilogu »Razvitak samoupravljanja i idejna kretanja«.

U tom periodu društvena reforma i reorganizacija Saveza komunista dobile su snažan poticaj i zamah. Četvrti plenum (1. srpanj 1966, Brioni) obračunao je s birokratsko-centralističkim snagama u SK, odnosno sa štetnim djelovanjem Službe državne sigurnosti i refleksijama toga djelovanja na razvoj samoupravljanja. O značenju Četvrtog plenuma, prekretnici u razvoju i reorganizaciji Saveza komunista Jugoslavije, zbornik donosi više priloga političara, kreatora tih promjena i historičara, filozofa, sociologa, pravnika itd. Društvena i privredna reforma zaoštrila je mnoga pitanja društvenog razvoja (zaposlenost, socijalne razlike), a sporost u njihovu rješavanju dovela je do napetosti u društvenom i političkom životu zemlje. Reakcija na te odnose bile su i studentske demonstracije u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani.

U navedenom razdoblju, dinamičkih društvenih, političkih i ekonomskih problema i u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu, dolazi do ve-

likih potresa (oružana intervencija pet socijalističkih zemalja u Čehoslovačkoj, kolovoz 1968. god.). Stavovi jugoslavenskih komunista o tim pitanjima iznijeti su u izjavi predsjednika SKJ Josipa Broza Tita i saopćenju Predsjedništva IK CK SKJ i u rezoluciji X sjednice CK SKJ.

Četvrto poglavlje zahvaća razdoblje od 1969. do 1974. godine. Za razdoblje nakon Devetog kongresa može se reći da je vrlo složeno u povijesti socijalističke izgradnje Jugoslavije (daljnji razvoj samoupravnog socijalizma, nastavak deetatizacije, ekonomske zakonitosti robne proizvodnje). Za razliku od dotadašnjih kongresa KPJ/SKJ prvi put u povijesti komunističkog pokreta u Jugoslaviji bili su prije njega održani republički i pokrajinski kongresi, što je dovelo do ravnopravnog sudjelovanja republika i pokrajina u kreiranju njihove politike i odgovornosti u pitanjima od zajedničkih interesa. Novim Statutom kongres je uveo u funkciju novi organ Saveza komunista Jugoslavije — konferenciju. U Statutu je dan i novi pristup i princip demokratskog centralizma, odgovornosti i većeg utjecaja organizacija Saveza komunista. O demokratskom centralizmu, organiziranju, djelovanju Saveza komunista i članstvu u zborniku su objavljeni kritički prilozi Franca Šetinca, Ivana Stambolića, Staneta Dolanca i Mite Hadži-Vasileva. Vladimir Bakarić, Milka Planinc, Jure Bilić i Dušan Dragosavac zastupljeni su u zborniku radovima o izgradnji socijalističkih odnosa i ulozi Saveza komunista u tom procesu kao partije radničke klase.

Razdoblje od 1974. do 1978. godine obrađeno je u petom poglavlju. To je razdoblje početak nove etape razvoja socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji. Zakonom o udruženom radu (25. studeni 1976. god.) pokrenut je niz radikalnih promjena. Osnovna organizacija udruženog rada, osnovna ćelija društvene reprodukcije, postala je mjesto na kojem radnik neposredno donosi sve bitne odluke. Osnovne organizacije udruženog rada postale su središte odlučnog utjecaja radničke klase, a osnovne organizacije Saveza komunista u tim sredinama našle su pravi smisao i bit idejno-političkog i društvenog rada.

Revolucionarne promjene u društveno-ekonomskom sistemu reflektirale su se i na politički sistem i socijalističko samoupravljanje. Studija Edvarda Kardelja »Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja« prihvaćena je na Tridesetoj sjednici Predsjedništva (30. lipanj 1977. god.) kao idejno-teorijski temelj razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji.

Josip Broz Tito ocijenio je razdoblje između Desetog i Jedanaestog kongresa SKJ kao »jedno od najmirnijih u našem razdoblju« a po uspjesima i rezultatima »jedno od najplodnijih«. O tom razdoblju od 1978. do 1982. godine govori se u šestom poglavlju.

Jedanaesti kongres SKJ označen je kao kongres revolucionarnog kontinuiteta i akcije, a Savez komunista kao vodeća, stvaralačka i usmjerujuća idejno-politička snaga našega društva. Pluralizam samoupravnih interesa kao novi oblik socijalističke samoupravne demokracije bio je u središtu rada kongresa. Nakon Jedanaestog kongresa zaoštrilo se pitanje odgovornosti na svim razinama, a društveni procesi imali su nastavak u dosljednom provođenju socijalističkog samoupravljanja i usavršavanja delegatskog sistema. O aktualnim problemima avangarde radničke klase, o kritičkoj misli revolucije, o kontinuitetu i diskontinuitetu, o revolucionarnoj strategiji KPJ/SKJ, o dijalektičkom razvoju društva i Saveza komunista, odnosu klase i partije u sadašnjem trenutku samo-

upravljanja i o međunarodnim odnosima u zborniku govore radovi Stevana Doronjskog, Vladimira Bakarića, Dušana Bilandžića, Lazara Mojsova, Miloša Minića, Jovana Raičevića, Zorana Vidojevića itd.

U tom razdoblju došlo je i do nacionalističkih, antisocijalističkih i antisamoupravnih pojava u jugoslavenskom društvu. Odraz tih negativnih pojava manifestirao se najviše u kontrarevolucionarnim, iredentističkim i nacionalističkim događajima na Kosovu 1981. godine. U prilogu »Platforma — snažno oružje u rukama komunista i radničke klase Kosova« Fadil Hoxha analizira situaciju u toj pokrajini.

U tako teškoj i zaoštrenoj društveno-političkoj situaciji u zemlji i zabrinjavajućoj na međunarodnom planu, potenciranoj ekonomskim faktorima, održan je Dvanacsti kongres SKJ, prvi poslijeratni u čijem radu nisu sudjelovali nosioci naše revolucije, vizionari i stratezi našega cjelokupnog društvenog razvoja, Josip Broz Tito i Edvard Kardelj.

Socijalističko samoupravljanje u razdoblju između ta dva kongresa — iako pod udarom i društvenih i idejno-političkih proturječnosti u socijalnom i ekonomskom razvoju, i antisocijalističkih i antisamoupravnih snaga — položilo je ispit našega društvenog, idejnog i političkog opredjeljenja.

Posljednje, sedmo poglavlje zbornika sadrži referat Josipa Broza Tita održan na svečanoj sjednici organa društveno-političkih organizacija u Federaciji u Beogradu (19. travanj 1979. god.) u povodu 60. godišnjice osnivanja Komunističke partije Jugoslavije, Saveza komunističke omladine Jugoslavije, revolucionarnih Sindikata i naprednog pokreta žena. Taj referat predstavlja sintetski pregled povijesti naše Partije odnosno Saveza komunista i najadekvatnije i najprimjerenije prezentira problematiku koju zbornik donosi.

Zbornik donosi bibliografiju knjiga, časopisa, rasprava i članaka (2025 jedinica) koje su vezane s problematikom što je osnovni sadržaj toga zbornika, te može zainteresiranima poslužiti kao osnova za temeljitija istraživanja. Sastavljač je bibliografije Leopold Kobsa.

Berislav Jandrić

ZORAN VIDOJEVIĆ, Samoupravljanje delo radničke klase, Mladost, Beograd 1982, 390 str.

U navedenom djelu, objavljenom u dvije knjige sa šest poglavlja, autor s Marxove pozicije i u kontekstu socijalističkih procesa analizira problematiku radničke klase i samoupravljanja kao njezina djela i najprikladnijeg oblika oslobađanja čovjeka. Vidojević ne pristupa analizi i eksplikaciji samoupravljanja samo u neposrednoj proizvodnji materijalnih dobra, samo u ekonomskoj bazi, već ga sagledava u cjelini društveno-ekonomskih odnosa i procesa — promatra ga i analizira u totalitetu bitka radničke klase i socijalizma.

Autor u predgovoru knjizi ističe da ekonomska baza društva nije potpuno samostalna i neovisna o ostalim činiocima, i zato se »ekonomski faktori i njihovi